

โครงการพำนักแซนด์วิชสตูดิโอ : โครงการพำนักเพื่อการศึกษาศิลปะ*

Sandwich Studio's Residence Program : Residence Program for Art Education

วิชัญญ์ กลั่นรอด (Wichanan Glunrawd)**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาเรื่องโครงการพำนักเพื่อการศึกษาศิลปะ (Residence Program) โดยมีแซนด์วิชสตูดิโอ (Sandwich studio) เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เป็นกรณีศึกษาหาแนวทางการจัดโครงการพำนักศิลปะ แซนด์วิชสตูดิโอเป็นสตูดิโอส่วนตัวของ นาวะ โคเฮ (Nawa Kohei) ศิลปินชาวญี่ปุ่นผู้จัดทำโครงการพำนักแซนด์วิช (Sandwich Residence Program) โดยโครงการพำนักนี้ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาหรือผู้ที่มีความสนใจในกระบวนการทำงานของของสตูดิโอ เข้าร่วมโครงการพำนักเพื่อเรียนรู้แนวทางการทำงาน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการสร้างงานศิลปะผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของสตูดิโอ

โครงการพำนักของแซนด์วิชสตูดิโอมีลักษณะของการจัดการด้านการศึกษาศิลปะ โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ นำมาซึ่งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในตัวบุคคล(Tacit Knowledge) เป็นความรู้ในด้านทักษะความชำนาญ และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ผสมผสานแนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาในสิ่งที่ตนมีความสนใจ และแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Education หรือ Lifelong Learning) ที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ยาวนานตลอดชีวิต

ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบของการจัดโครงการพำนักแซนด์วิชสตูดิโอเป็นการเปิดพื้นที่ส่วนตัวของศิลปินเพื่อให้โอกาสแก่นักศึกษาศิลปะหรือผู้สนใจได้เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นตามกำลังและความสามารถผู้จัด เนื่องจากนาวะ โคเฮ เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักในวงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศญี่ปุ่น มีแนวทางการทำงานที่ชัดเจน และยังเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัย ทำให้มีผู้สนใจแนวทางและนักศึกษาศิลปะเข้ามาทำกิจกรรมที่สตูดิโออย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสถานภาพและคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวผู้จัดโครงการ เพียงแต่นำมาจัดการและใช้เป็นประโยชน์ นาวะ โคเฮ ทำหน้าที่ในฐานะผู้จัดโครงการด้วยการเป็นสื่อกลางเอื้ออำนวยโอกาสและสถานที่ให้ผู้คนจากต่างที่ต่างถิ่นเข้ามาพบเจอกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางศิลปะตามความถนัด

* บทความนี้เรียบเรียงจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “โครงการพำนักในฐานะการศึกษาศิลปะ : กรณีศึกษาแซนด์วิชสตูดิโอ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น” อันเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาหลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2557 โดยมี อ.ดร. ปรมพร ศิริกุลชยานนท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

This article is edited from the thesis, Sandwich Studio's Residence Program : Residence Program for Art Education which is a part of Master of Fine Arts (Art Theory), Silpakorn University, 2014. Thesis adviser is Dr. Paramaporn Sirikulchayanont.

** นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทฤษฎีศิลป์ ภาควิชาทฤษฎีศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร , 087-4063816, mimumumin@gmail.com

Graduate student of Master of Fine Arts (Art Theory), Silpakorn University, 087-4063816, mimumumin@gmail.com

ระหว่างบุคคลคน ไม่ว่าจะเป็สมาชิกของแซนด์วิชสตูดิโอ ผู้เข้าร่วมโครงการพำนัก นักศึกษาศิลปะของนาวะ ปัจจุบันดังกล่าวทำให้การดำเนินกิจกรรมโครงการพำนักของแซนด์วิชสตูดิโอเป็นไปอย่างต่อเนื่องและเกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการสร้างสถานที่ปฏิบัติงานของศิลปินให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ จึงทำให้มีผู้คนเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ในการทำงานศิลปะตลอดเวลา นำไปสู่วิธีคิดหรือแนวทางใหม่ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ตลอดจนการมีทัศนคติที่ดี กล้าแสดงความคิดเห็น ยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา นับว่าการศึกษาศิลปะด้วยวิธีนี้เป็นผลดีต่อการศึกษาศิลปะ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หากนำไปปรับใช้กับการศึกษาศิลปะในประเทศไทย ก็จะทำให้วงการศิลปะไทยมีความเคลื่อนไหวและพัฒนาไปในทิศทางที่ดี สำหรับการจัดโครงการพำนักในสตูดิโอหรือพื้นที่ส่วนตัวของศิลปินนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้มีโครงการขึ้นได้คือเจ้าของโครงการหรือผู้จัด ผู้จัดโครงการต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติ ดังนี้ 1.ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับศิลปะด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน และมีแนวทางปฏิบัติชัดเจน 2.มีกำลังความสามารถในการจัดโครงการพำนักจัดหาที่พักให้ผู้ร่วมโครงการที่มาจากต่างถิ่นได้ โดยกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นต้องมีความสอดคล้องกับความถนัดและแนวทางปฏิบัติของผู้จัด เพื่อให้ดำเนินการได้โดยที่ผู้จัดไม่ต้องเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตการทำงานมากนัก และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในทางการศึกษาศิลปะแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้จัดโครงการที่ได้มีโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ภูมิปัญญาของตนเองไปพร้อมๆกับการเรียนรู้สิ่งใหม่จากการสนทนาโต้ตอบ ช่วยกันแก้ปัญหาระหว่างการทำงาน รวมถึงได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ที่มาเข้าร่วมโครงการ ขยายฐานความคิดและมุมมอง ทำให้สถานที่ทำงานของตนเองพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มีความเคลื่อนไหวทางความคิดอยู่ตลอดเวลา และผู้เข้าร่วมโครงการที่จะได้มีโอกาสเข้าถึงวิธีการทำงานศิลปะแบบผู้เชี่ยวชาญได้ไม่ยาก ด้วยการที่ไม่มีข้อจำกัดด้านคุณสมบัติบุคคลที่เข้าร่วมโครงการ ผู้ร่วมโครงการจะได้สังเกต ลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้ตามกระบวนการทำงานจริงอย่างใกล้ชิด ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิผล และเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การพัฒนาวงการศิลปะต่อไป

คำสำคัญ : แซนด์วิชสตูดิโอ / โครงการพำนัก / การศึกษาศิลปะ / การศึกษาตามอัธยาศัย / การศึกษาตลอดชีวิต

Abstract

This Quantitative Research is made to the study form and managing system of Sandwich studio's residence program. Sandwich studio is located in Kyoto and belongs to the famous Japanese artist, Nawa Kohei who started Art residence program at his own studio and open as a new learning space for people interested in Art. People around the world can come to join Sandwich studio's activities, learn and exchange ideas and opinion about art.

Sandwich studio's residence program is an educational program which gives precedence to learning from experience, bring about Tacit Knowledge which is skills, know-how and solving unexpected problems. Residence program is integrated with theory of

Informal Education which is a belief that people are able to learn things they aspire to learn. They believe in the theory of Lifelong Education or Lifelong Learning.

The research results showed that Sandwich studio Residence Program's form is a kind of educational program that artist open his own space and make art activities with people who are interested in art and want to join the artist's work process. Due to Nawa Kohei is a famous artist and has obvious art process. He is also work as art professor at university of art and design Kyoto. That is the reason why a lot of people want to come to Sandwich studio and learn Nawa's art process. The qualifications of residence program founder are already in Human and waiting to be managed. The residence program founder also work as a co-ordinator who bring people such as studio's staffs, residence applicants, art students come and learn new things together. That leads to something new, not only in art education but also in building strong art community too. The form of Sandwich residence program is suitable to apply and use in Thai art educational circle. Important things for founding residence program as art education are 1. The founder's qualifications; the founder should be proficient in one particular area of art. 2. The founder should be able support applicants when they come and stay. Residence program activities should conform to the founder's way of working because it will be more manageable. It will also be beneficial for both founder and the applicant. The founder can pass on his/her expert skills and learn new things from happening, the applicant can access learning space easily, observe and study real processes thus lead to art circle development.

Key Words : Sandwich studio / Residence programs / Art education / Informal Education / Lifelong Education / Lifelong Learning

บทนำ

โครงการพำนัก (Residence Program) มีความเป็นมายาวนานกว่าศตวรรษ จนปัจจุบันได้กลายมาเป็นสิ่งสำคัญในการเปิดโลกทัศน์ทางศิลปะ ทุกวันนี้บริบทและองค์ประกอบต่างๆแห่งวิถีศิลปะเปลี่ยนไปจากเดิม มีศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมายและมีความหลากหลายเสียจนบางครั้งไม่สามารถแยกประเภทศิลปะออกจากกันได้อย่างชัดเจน โครงการพำนักที่พบมากมักเป็นโครงการพำนักเพื่อศิลปินหรือที่เรียกกันว่าโครงการศิลปินในพำนัก (Artist-in-Residence) ที่ให้ศิลปินเข้าพำนักที่ใดที่หนึ่งซึ่งเป็นสภาวะแวดล้อมใหม่ เพื่อกระตุ้นแรงบันดาลใจและความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างงาน รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างถิ่นนั้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด มุมมอง ทักษะคติ ที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสร้างงานศิลปะ รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางศิลปะเพื่อการสนับสนุนกันในอนาคต โครงการศิลปินในพำนักนั้นมุ่งให้ความสำคัญที่ตัวศิลปินและผลงานของศิลปินเป็นหลัก ปัจจุบันโครงการพำนักมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น เพื่อรองรับและ

สนับสนุนกลุ่มคนศิลปะจากหลากหลายตามพัฒนาการของรูปแบบศิลปะ ดังจะเห็นได้จากโครงการนักสร้างสรรค์ในพำนัก (Creator-in-Residence) ที่ไม่เพียงให้โอกาสศิลปินแต่ยังให้นักสร้างสรรค์ต่างๆได้เข้าร่วมโครงการ และทำกิจกรรมที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับโครงการศิลปินในพำนัก เช่น โตเกียววันเดอร์ไซต์ (Tokyo Wonder Site)¹ และ 3331² องค์กรศิลปะเครือข่ายในประเทศญี่ปุ่นที่เปิดพื้นที่ให้คนศิลปะจากหลากหลายสาขามาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เกิดการปฏิสัมพันธ์ทั้งแบบระหว่างศิลปินด้วยกันเอง และ ศิลปินกับบุคคลทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามโครงการพำนักทั้งสองแบบที่กล่าวถึง คือ โครงการศิลปินในพำนัก (Artist-in-Residence) และโครงการนักสร้างสรรค์ในพำนัก (Creator-in-Residence) มักจะขึ้นอยู่กับองค์กรที่มีแหล่งเงินทุนสนับสนุน เช่น สถาบันการศึกษา หอศิลป์ จึงต้องการผลลัพธ์ตามเป้าหมายโครงการที่ชัดเจน จึงมักเลือกให้โอกาสกับผู้ที่มืออาชีพเป็นศิลปินและนักสร้างสรรค์ผู้มีผลงาน หรือมีประสบการณ์อยู่แล้ว ทำให้ผู้ที่ยังมีประสบการณ์น้อยแต่มีความสนใจในการศึกษาศิลปะขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมเช่นนี้ จึงเริ่มมีผู้สังเกตเห็นปัญหา เช่น นาวะ โคเฮ ศิลปินเจ้าของแชนด์วิชสตูดิโอ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ได้นำแนวทางการจัดโครงการพำนักมาคิดในมุมกลับและจัดทำโครงการพำนักในรูปแบบที่ต่างไปจากเดิม แทนที่จะให้ศิลปินเดินทางมาเพื่อทำงานศิลปะของตนตามแบบโครงการพำนักทั่วไป เปลี่ยนมาเป็นการให้โอกาสกับนักศึกษาศิลปะหน้าใหม่ หรือบุคคลผู้สนใจที่ยังไม่มีประสบการณ์ ได้เข้าร่วมโครงการพำนักยังสถานที่ทำงานของศิลปิน เพื่อศึกษากระบวนการจริงในการทำงานและยังได้แลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มคนในแวดวงศิลปะที่มีความแตกต่างทางสังคม ทำให้เกิดความรู้ในด้านทักษะนอกจากนั้นยังเป็นการพัฒนาศักยภาพและทัศนคติในตัวบุคคล จึงสามารถเรียกโครงการพำนักเช่นนี้ได้ว่าเป็นโครงการพำนักเพื่อการศึกษาศิลปะ

โครงการพำนักเพื่อการศึกษาศิลปะอาจมีชื่อเรียกโครงการที่แตกต่างกันไป เช่น Art Residence Program, Residency, Fellowships, Internships, Workshop แต่ทั้งหมดนี้ล้วนหมายความว่า การเข้าไปศึกษาให้ถึงแหล่งความรู้โดยการไปพำนักชั่วคราว และลงมือปฏิบัติงานจริง เพื่อเสริมสร้าง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ทั้งสิ้น หากเปรียบเทียบกับจำนวนโครงการพำนักศิลปะเพื่อการศึกษาที่ต่างประเทศ เช่น ประเทศตะวันตก หรือประเทศใกล้เคียงอย่างประเทศญี่ปุ่นแล้ว รูปแบบโครงการพำนักเพื่อการศึกษาเช่นนี้ยังถือว่ามีน้อยในประเทศไทย จึงมีความจำเป็นในการศึกษารูปแบบโครงการพำนักดังกล่าวเพื่อสามารถนำไปพัฒนาแนวทางในการจัดโครงการพำนักหรือสร้างสถานที่ทำงานศิลปะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยต่อไป

การดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโครงการพำนักของแชนด์วิชสตูดิโอ เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้การศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร การสัมภาษณ์

¹ โตเกียววันเดอร์ไซต์ (Tokyo wonder site) เป็นองค์กรสนับสนุนและส่งเสริมศิลปิน ที่ก่อตั้งโดยรัฐบาลญี่ปุ่นช่วงปี.ศ.2001 เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ศิลปินขาดแหล่งสนับสนุนและสถานที่แสดงงาน ปัจจุบันได้มีการพัฒนาเป็นองค์กรเครือข่ายด้านศิลปะและวัฒนธรรมระดับนานาชาติ

² 3331 เป็นพื้นที่ทางศิลปะที่ปรับปรุงจากโครงสร้างพื้นที่โรงเรียนมัธยมต้นแห่งหนึ่งในโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น มีการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการพำนัก จัดแสดงงานศิลปะ กิจกรรมทางศิลปะ เป็นต้น

ศิลปิน การสัมภาษณ์ผู้เคยเข้าร่วมโครงการพนักแชนด์วิชสตูดิโอ และผู้ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ถึงรูปแบบและแนวทางการจัดโครงการพนัก โดยมีส่วนต่อเนื่องไปนี้

1. ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเก็บรวบรวมจากเอกสาร

1.1 รวบรวมเอกสารทั่วไป ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของโครงการพนักด้าน

ศิลปะ

1.2 รวบรวมทฤษฎีต่างๆเกี่ยวกับการศึกษาตามอรรถศาสตร์และการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์

2. การวิจัยภาคสนาม

2.1 การสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation)³ โดยการเข้าร่วมโครงการพนักของแชนด์วิชสตูดิโอเพื่อสังเกตการณ์และศึกษาวิธีการดำเนินโครงการพนักในเวลาดำเนินงาน รวมถึงสังเกตการณ์สถานการณ์ความเคลื่อนไหวเป็นไปต่างๆ นอกเหนือเวลางาน

2.2 การสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากนาวะ โคเฮศิลปินเจ้าของสตูดิโอ และผู้เคยเข้าร่วมโครงการพนัก รวมถึงผู้ที่ทำงานอยู่ในแชนด์วิชสตูดิโอ

3. วิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ตรวจสอบข้อมูล ความถูกต้อง ครบถ้วนตามกรอบความคิดในการวิจัย

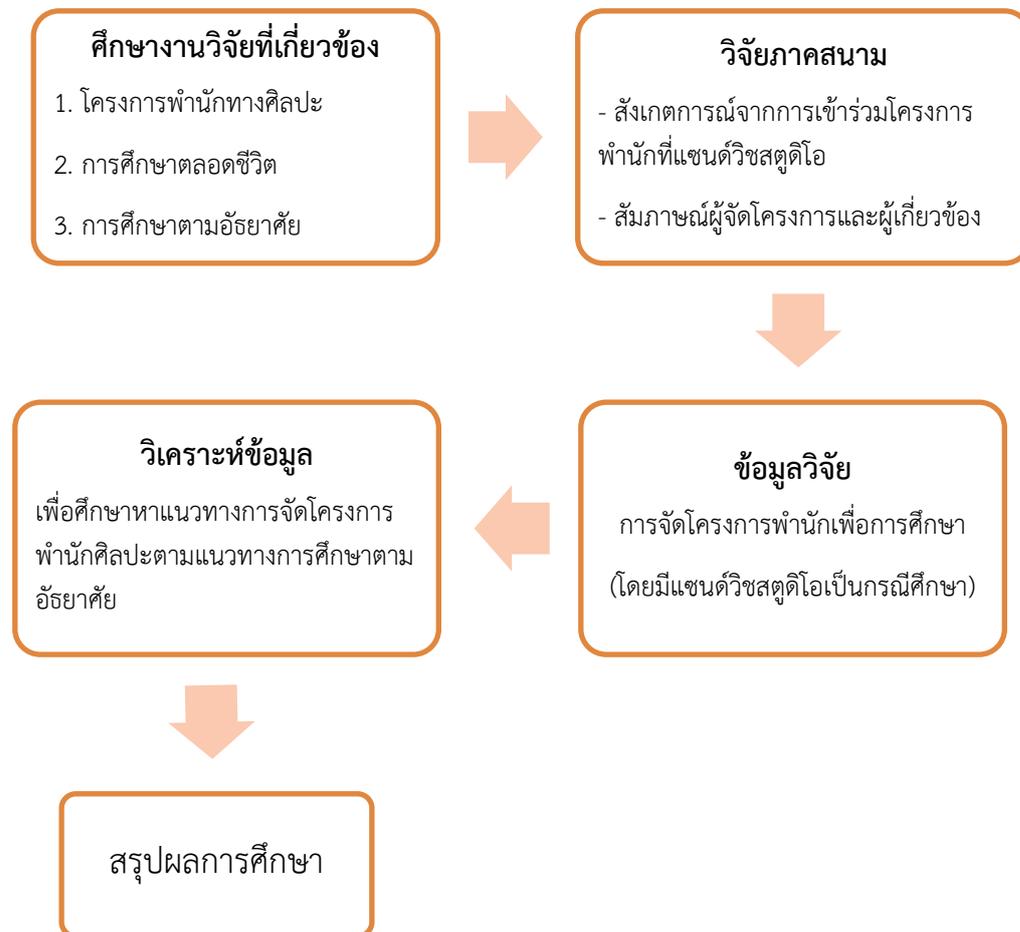
3.2 จัดระเบียบข้อมูล โดยนำข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามนำมาแยกเพื่อวิเคราะห์

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบความคิดในการวิจัยเพื่อหาแนวทางการจัดโครงการพนักเพื่อการศึกษาศิลปะที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาศิลปะในประเทศไทยได้

4. สรุปผลการศึกษา นำเสนอแบบอย่างแนวทางการจัดโครงการพนักโดยรูปแบบของแชนด์วิชสตูดิโอเพื่อการนำไปปรับใช้

³ ฌรงค์ โพธิ์พุกษานันท์. ระเบียบวิธีวิจัย : หลักการและแนวคิด เทคนิคการเขียนรายงานการวิจัย. (กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2556)

แผนผังการดำเนินการวิจัย

การศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตที่สามารถมีได้ทุกช่วงวัย เพื่อพัฒนาศักยภาพบุคคลในทุกๆ ด้าน ซึ่งมีความครอบคลุมการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

R.H.Dave and Skager ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นทั้งหลักในการจัดการศึกษา และเป็นแนวคิดหลักด้วย การศึกษาตลอดชีวิตได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการศึกษาในชีวิตของบุคคลและบทบาทการศึกษาที่มีต่อสังคม ตามแนวของการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเป็นเครื่องมือหลักสำหรับบุคคลและชุมชนที่จะพัฒนาและปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบัน การศึกษาตลอดชีวิตมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนพัฒนาการของชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตเน้นว่าสังคมเป็นระบบที่เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างองค์ประกอบต่างๆ บทบาทหน้าที่หนึ่งของสังคมก็คือให้โอกาส ให้ทางเลือกทางการศึกษาแก่บุคคลในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต⁴

⁴ R.H.Dave, อังใน สุมาลี สังข์ศรี, รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่21 (กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ), 19.

สุมาลี สังข์ศรี (2543) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึงภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาบุคคลปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของบุคคลและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้นได้ทุกที่โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตและผสมผสานกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล⁵

การศึกษามีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษามีได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภททุกระดับ การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตมีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบและวิธีการ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ได้ทุกสถานที่ทุกเวลา ควรสร้างแรงจูงใจให้บุคคลเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ จัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต ให้อิสระแก่บุคคลในการเลือกสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ สามารถเลือกวิธีที่เหมาะสมกับความสามารถของตน การศึกษาตลอดชีวิตมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ พัฒนาคุณภาพชีวิตและพึ่งตนเองได้ สิ่งที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ควรสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิต ควรได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้ หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป การศึกษามีได้เกิดขึ้นได้เฉพาะในสถาบันเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้ที่บ้าน ที่ทำงาน ศาสนสถาน สวนสาธารณะ และในชุมชน เพราะฉะนั้น บ้านและชุมชนจึงเป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต และที่สำคัญ การศึกษาตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือกันของทุกฝ่ายทุกแหล่งเรียนรู้รวมทั้งประชาชนในชุมชน⁶

โรเบิร์ต เอ็ม. ฮัตชิน (Robert M. Hutchin) นักการศึกษาชาวอเมริกาที่มีทัศนียาวไกล ได้เขียนหนังสือเรียกร้องให้มวลมนุษยหันมาสนใจการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และเรียกร้องให้ช่วยกันทำให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) โดยได้เขียนแสดงทัศนียาวอย่างแจ่มแจ้งตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2511 เตือนให้ตระหนักว่า การศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมุ่งไปไกลกว่าการผลิตแรงงาน (Manpower) และควรมุ่งสู่การสร้างสรรคความเป็นมนุษย์ (Manhood) กล่าวคือการศึกษาควรเป็นกระบวนการช่วยให้มนุษย์ประจักษ์ในแก่นแท้ของชีวิต สามารถแยกแยะความดีและความชั่วได้ด้วยการใช้วิจารณญาณของตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างกลมกลืนและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ สังคม ธรรมชาติแวดล้อม ต่อมาในสมัยประธานาธิบดี จอร์จ บุช (George Bush) ได้หันมาให้ความสำคัญต่อการศึกษาตลอดชีวิตอย่างจริงจัง และได้จัดให้มี “โครงการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต”(Project Lifelong Learning) ขึ้นโดยตรงโดยมีเป้าหมายไว้ว่า ภายในปี ค.ศ. 2000 ผู้ใหญ่อเมริกันทุกคนจักสามารถอ่านออกเขียนได้ พร้อมทั้งมีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจกับนานาชาติ สามารถแสดงออกซึ่งสิทธิและความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุสู่

⁵ ทวีป อภิลิทธิ, การศึกษาตามอัธยาศัย:การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), 14.

⁶ สุมาลี สังข์ศรี, ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่21 (กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ, 2543), 5.

เป้าหมายดังกล่าวนี้ สหรัฐอเมริกาได้กำหนดมาตรการดำเนินงานชั้น 5 มาตรการ ที่น่าสนใจเป็นพิเศษคือ มาตรการดำเนินงานประการที่ 4 ว่าด้วย “การพัฒนาทักษะขั้นสูง”(Develop Higher Skills) ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมโลกาภิวัตน์ อันได้แก่ ทักษะในการใช้เหตุผล(Reasoning) ทักษะในการแก้ปัญหา(Problem Solving) และทักษะในการตัดสินใจ(Decision Making) ผู้ที่มีทักษะทั้งสามนี้ จักสามารถวิเคราะห์และประเมินข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้สามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตได้อย่างสร้างสรรค์⁷

สรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาที่ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิตของบุคคล ตั้งแต่เกิดจนตาย มุ่งให้บุคคลได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ การศึกษาตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาตัวบุคคล สังคม และ ประเทศชาติ

การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย หรือ การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ(Informal Education) นั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีต เป็นการจัดโดยผู้รู้ ต่อมาพัฒนาเป็นสถาบันการศึกษา หรือการศึกษาในระบบภายหลัง การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต เพิ่มพูนและสั่งสมประสบการณ์⁸

การศึกษาตามอัธยาศัยมีมาตั้งแต่ในสังคมกรีกโบราณ โดยมีผู้ทำหน้าที่สอนแบบไม่เป็นทางการด้วยวิธีการพูดและปฏิบัติ แต่บุคคลเหล่านั้นไม่ใช่ครูผู้สอนหนังสือ คนกลุ่มนี้เป็นผู้คอยรับใช้ดูแลสมาชิกในครอบครัว เป็นผู้สอนความประพฤติ เรียกว่า Pedagogues⁹ ซึ่งต่อมากลายเป็นคำว่า Pedagogy ที่หมายถึงศาสตร์แห่งการเรียนการสอน เมื่อคริสตศาสนาเริ่มเผยแผ่ การศึกษาตามอัธยาศัยได้แพร่หลายในยุโรปและอังกฤษ นักการศึกษาหรือผู้รับผิดชอบการศึกษาตามอัธยาศัยยุคนั้นก็คือ นักบวช นักเทศน์(Preacher) การศึกษาตามอัธยาศัยเริ่มแรกเป็นการใช้บทพูดสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิด และการสอนสั่งเพื่อการดำเนินชีวิต

ในศตวรรษที่ 19 การศึกษาตามอัธยาศัยขยายตัวในรูปของการเสริมความรู้ในกลุ่มเยาวชน เกิดองค์กรเพื่อเยาวชน สถาบันเพื่อคนงานและโรงเรียนพิเศษ สถาบันศาสนา ห้องสมุด ห้องแสดงผลงานทางศิลปะ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น ในงานเอ็กซ์โปซึ่งเป็นต้นกำเนิดการแสดงนิทรรศการและพิพิธภัณฑ์สถานรูปแบบต่างๆ รวมทั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ วิทยาลัยของคนทำงาน เป็นต้น

ต่อมาแนวทางการศึกษาตามอัธยาศัยได้รับการพัฒนาจากนักศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ เช่น Pestalozzi และ Herbert ตลอดจนนักปฏิวัติสังคม เช่น Rousseau บันทึกของ Pestalozzi เขียนว่า “ในห้องนั่งเล่นของทุกๆ ครอบครัวนั้นเป็นที่รวมของสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาของมนุษย์ที่แท้จริง” การศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นสภาพธรรมชาติรอบๆตัวเรา แนวคิดนี้ทำให้นักการศึกษาอื่น เช่น Froebel และ

⁷ อุดม เขยแก้ว, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 75-76.

⁸ วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ, 2544, อ่างในชัยศ อิมสุวรรณ, บรรณาธิการ, การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย, 2544), 5.

⁹ Pedagogues ออกเสียงว่า พีดาก็อก แปลว่า ครู ดูรายละเอียดจากพจนานุกรมออนไลน์ oxforddictionaries.com เข้าถึงเมื่อ 23 มิถุนายน 2557 เข้าถึงได้จาก http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/pedagogue

Montessori และกลุ่มเพื่อนได้พัฒนาการเล่นของเด็ก และการเรียนรู้ของคนในวัยต่างๆ มาผสมกับทฤษฎีจิตวิทยาการศึกษาของ Jean Piaget ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1920 ที่เน้นการสร้างความรู้ที่ผู้เรียนมีความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ John Dewey นักการศึกษาคนสำคัญที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ Dewey เชื่อว่าการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ต้องสอดคล้องและเกิดจากการตีความสถานการณ์นั้นของผู้เรียนเท่านั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ไม่ใช่การตัดสินว่าสิ่งใดผิดถูก ไม่แยกอิสระจากสังคม ดังนั้นการศึกษาตามอรรถศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับสภาพทางสังคมของผู้เรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อชุมชน และขึ้นอยู่กับว่าผู้เรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาเพียงใดด้วย¹⁰

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามอรรถศาสตร์เน้นเรื่องการเรียนรู้จากประสบการณ์ ความรู้สึกที่มีต่อสังคม ชุมชน การสะท้อนความคิดผ่านการพูดคุย การอภิปรายแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งมีนักการศึกษาสำคัญนำมาพัฒนาเป็นแนวคิดเรื่องการศึกษาต่างๆ เช่น Carl Rogers พัฒนาเรื่องการสอนความคิดและประสบการณ์ Eduard Linderman พัฒนาแนวคิดเรื่องการศึกษาให้คำปรึกษา และการร่วมกันแก้ไขปัญหาในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาอีกหลายท่านได้พัฒนาแนวคิดและรูปแบบที่สามารถรวมเข้าเป็นส่วนของการศึกษาตามอรรถศาสตร์ เช่น Grace Coyle ที่เน้นการเรียนรู้ของกลุ่มที่ทำงานร่วมกัน และ Josephine Maclister Brew ที่สนใจงานสำหรับเยาวชน เป็นต้น

มีนักการศึกษาหลายคนได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษาตามอรรถศาสตร์ไว้ดังนี้

Philip H. Coombs ให้ความหมาย การศึกษาตามอรรถศาสตร์ไว้ว่า เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่ทุกคนได้รับ และสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ และการรู้แจ้งจากประสบการณ์ประจำวัน และการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และที่สนามเด็กเล่นจากตัวอย่าง และเจตคติของสมาชิกครอบครัวและเพื่อน จากการเดินทาง การอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสืออื่นๆ หรือโดยการฟังวิทยุ หรือการดูภาพยนตร์ หรือโทรทัศน์ตามปกติแล้ว การศึกษาตามอรรถศาสตร์ไม่มีการจัด ไม่มีระบบ และบางครั้งไม่ได้ตั้งใจ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตของแต่ละคนอยู่อย่างมาก แม้แต่ผู้ที่มีการศึกษาในโรงเรียนมาแล้วก็ตาม¹¹

La Bell ให้ความหมาย การศึกษาตามอรรถศาสตร์ (Informal Education) ไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลสามารถแสวงหาและรับรู้ ทักษะ เจตคติ ความเข้าใจที่กระฉ่างชัดเกี่ยวกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน และการแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว¹²

ปฐม นิคมานนท์ ให้ความหมายการศึกษาตามอรรถศาสตร์ไว้ว่า เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม ทักษะและความรู้ต่างๆในสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่น จากตลาด ร้านค้า ห้างสรรพสินค้า ตลอดจนเรียนรู้จากสื่อมวลชนต่างๆ¹³

¹⁰ John Garrick.1996, อ้างใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, บรรณาธิการ, การศึกษาตามอรรถศาสตร์แนวความคิดและประสบการณ์ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอรรถศาสตร์, 2544), 6-8.

¹¹ Philip H. Coombs, 1985, อ้างใน คมกฤษ จันทร์ขจร, “การจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต,” ในรวมบทความการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์ปี2552 (กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถศาสตร์, 2552), 71.

¹² La Bell, 1892, อ้างใน ทวีป อภิสิทธิ์, การศึกษาตามอรรถศาสตร์ การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), 10.

สุนทร สุนันท์ชัย ให้ความหมายการศึกษาตามอัยาศัยไว้ว่า หมายถึงการได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ประจำวันในครอบครัว ชุมชน จากการทำงาน การเล่น ห้องสมุด สื่อมวลชน และอื่นๆใน สภาพแวดล้อมของบุคคล¹⁴

วิจิตร ศรีสอาน (2532) ให้ความหมายการศึกษาตามอัยาศัยไว้ว่า เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลแต่ละคนแสวงหาความรู้ พัฒนาทักษะ ค่านิยม และสร้างเสริมทักษะจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ใกล้ตัวตามสภาพแวดล้อม เช่น จากครอบครัว เพื่อนบ้าน การเล่น การทำงาน ห้องสมุดต่างๆ สื่อมวลชน การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว เด็กพูดได้ และมีทักษะทางภาษาขั้นพื้นฐานด้านการพูด การฟังได้พอสมควรก่อนจะเข้าโรงเรียน เด็กอาจจะได้รับการสั่งสอนให้รู้จักเลี้ยงน้อง และหุงหาอาหารโดยสังเกต หรือมีส่วนช่วยพ่อแม่ รวมทั้งอาจได้ฝึกฝนทักษะด้านอาชีพการงานจากพ่อแม่ และการเรียนรู้การดำเนินชีวิต ร่วมกันกับผู้อื่นจากพี่น้อง และเพื่อนฝูง เป็นต้น¹⁵

มัลลิกา พงศ์ปริตร ให้ความหมายการศึกษาตามอัยาศัยไว้ว่า การศึกษาตามอัยาศัยเกิดขึ้นได้ทุกขณะจิตไม่ว่าสิ่งใดที่ผ่านเข้ามากระทบสัมผัสประสาททั้งห้า ย่อมมีผลต่อจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของผู้รับทั้งสิ้น จุดสำคัญอยู่ที่ว่าผลกระทบนั้นจะเป็นไปในทางลบหรือทางบวก หากผู้รับรู้ตัวและรู้จักต้านสิ่งซึ่งไม่พึงประสงค์ รับแต่สิ่งที่จรรโลงใจประเทืองปัญญา ส่วนหนึ่งของสิ่งที่เราเรียกว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” ก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ¹⁶

Shibuya Hideyoshi ให้ความหมายการศึกษาตามอัยาศัยไว้ว่า เป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด สั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิด จากประสบการณ์ชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่ไม่มืองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดหมาย ไม่ตั้งใจ และเรื่องที่ได้รับถ่ายทอดก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคม ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้ในครอบครัว ในที่ทำงานสถานที่ท่องเที่ยว การเรียนรู้จากแบบอย่างและทัศนคติในครอบครัว หรือเพื่อน การเรียนจากการอ่านสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์และจากการท่องเที่ยวตลอดจนการเรียนรู้โดยฟังวิทยุ ดูภาพยนตร์และโทรทัศน์ เป็นต้น¹⁷

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ให้ความหมายการศึกษาตามอัยาศัยไว้ว่า เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งความรู้ต่างๆเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีลักษณะสำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการ

¹³ ปฐม นิคมานนท์, 2532, อ้างใน อุดม เขยกิจวงศ์, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 59.

¹⁴ สุนทร สุนันท์ชัย, 2532, อ้างใน อุดม เขยกิจวงศ์, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 59.

¹⁵ อุดม เขยกิจวงศ์, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 59.

¹⁶ มัลลิกา พงศ์ปริตร, 2535 อ้างใน อุดม เขยกิจวงศ์, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 60.

¹⁷ Shibuya Hideyoshi, 1990, อ้างใน อุดม เขยกิจวงศ์, การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย (กรุงเทพฯ : แสงดาว), 2551, 60.

ลงทะเบียน ไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัย ตลอดชีวิต¹⁸

ทีศนา แชมมณี กล่าวว่า การเรียนรู้ตามอัธยาศัย หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความถนัด โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ¹⁹

กุลธร เลิศสุริยะกุล อธิบายความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ การฝึกอบรม การพัฒนาคนอย่างมีระบบ “ตามอัธยาศัย” หมายถึง ตามความสมัครใจ ตามความพอใจ ตามความต้องการ ตามความเหมาะสมของบุคคล หรือกลุ่มที่ดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นและมีเสรีภาพ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงอธิบายได้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยความสมัครใจของบุคคล หรือกลุ่มโดยวิธีการที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต²⁰

ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยอาจพิจารณาได้ 2 มุมมอง ได้แก่

1. จากมุมมองของผู้เรียน การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ที่เกิดขึ้นจากตัวผู้เรียนเอง โดยใช้วิธีการที่หลากหลายและผลของการเรียนรู้เกิดจากหรือเกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ของผู้เรียน
2. จากมุมมองของผู้จัดการศึกษา การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ใช้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และสื่อต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ โดบใช้กระบวนการสื่อความหมายต่างๆ เป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ การทำงาน การดำรงชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้²¹

สรุปความหมายโดยรวม การเรียนรู้ตามอัธยาศัย(Informal Education) คือ กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาได้ตามความสนใจ ไม่ได้จัดระเบียบระบบเป็นทางการ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต มีลักษณะยืดหยุ่น สามารถเรียนรู้จากแหล่งใดรูปและแบบใดก็ได้ซึ่งนำไปสู่การสร้างเสริมประสบการณ์ และทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพตนเองของแต่ละบุคคล

¹⁸ กรมการศึกษานอกโรงเรียน, การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ (กรุงเทพฯ : กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544)

¹⁹ ทวีป อภิสิทธิ์, การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554),10.

²⁰ กุลธร เลิศสุริยะกุล, 2542, 6, อ่างใน คมกฤษ จันทร์ขจร, “การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต,” ในรวมบทความการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยปี2552 (กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2552), 71-72.

²¹ วีรฉัตร สุปัญญา, “การพัฒนาตนเองกับการศึกษาตามอัธยาศัย,” ในวารสารศึกษาศาสตร์. ปีที่5, ฉบับที่1 (เดือนมกราคม, 2548) :72.

โครงการพำนัก

คำว่า พำนัก หมายถึง การพัก การอาศัยอยู่ ส่วนคำว่า โครงการ หมายถึง แผนหรือเค้าโครงตามที่กำหนดไว้²² ดังนั้นคำว่า โครงการพำนัก จึงหมายถึง แผนหรือเค้าโครงที่กำหนดไว้ว่าจะให้มีการเข้าพักอาศัย เมื่อพิจารณาความหมายประกอบกับรูปแบบหรือแนวทางโครงการพำนักต่างๆที่มีในปัจจุบัน อาจให้ความหมายได้ว่า โครงการพำนัก(Residency Program) หมายถึงโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้น โดยมีสถานที่พักรองรับให้ผู้ร่วมโครงการเข้าพักอาศัย ซึ่งอาจเป็นการพำนักในช่วงเวลาระยะสั้นๆ เพียงไม่กี่วันหรือยาวนานเป็นเวลาหลายเดือนก็ได้ โดยโครงการหรือกิจกรรมเหล่านั้นถูกจัดขึ้นเพื่อการศึกษา แลกเปลี่ยน เรียนรู้ รวมถึงการทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ที่ต่างไปจากสถานที่ที่ตนเองเคยอยู่อาศัย หรือร่วมทำกิจกรรมบางอย่างตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือกิจกรรมนั้น โดยทั่วไปวัตถุประสงค์โครงการดังกล่าวมักตรงกับความต้องการของผู้เข้าร่วมด้วย เนื่องจากการเข้าพักอาศัยด้วยความสมัครใจของผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งในการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรม ผู้สมัครจำเป็นต้องผ่านเงื่อนไขการคัดเลือกและยอมรับข้อตกลงที่ทางผู้จัดเป็นฝ่ายกำหนด ซึ่งอาจเป็นรูปแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ

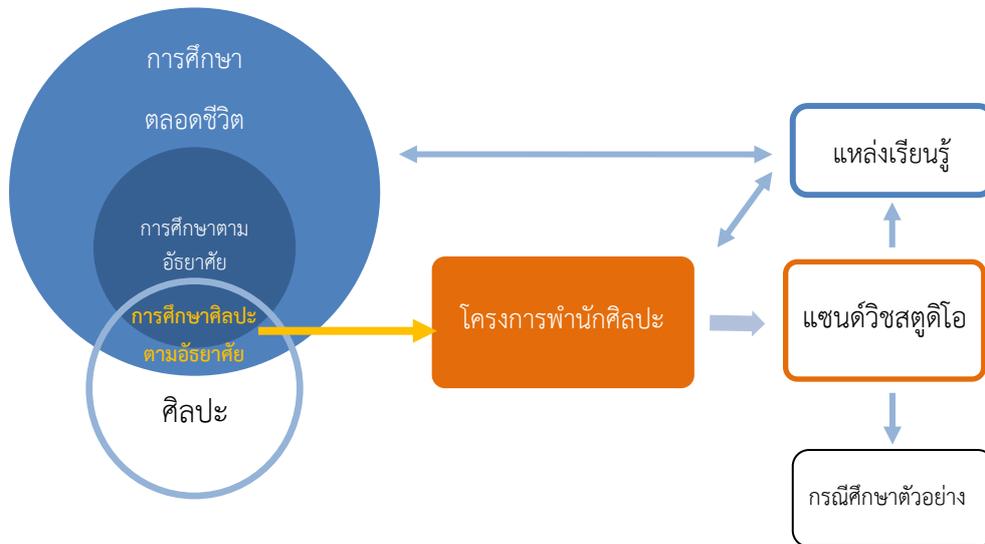
โครงการพำนักศิลปะ

โครงการพำนักมีความหลากหลายไปตามศาสตร์แต่ละแขนง โครงการพำนักทางศิลปะเป็นโครงการพำนักที่มีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาศิลปะ และมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางด้านศิลปะหรือผู้เกี่ยวข้องกับศิลปะเป็นหลัก เช่น โครงการศิลปินในพำนัก(Artist-in-Residence) โครงการนักสร้างสรรค์ในพำนัก (Creator-in-Residence) เป็นต้น

โครงการพำนักมีการใช้คำเรียกที่หลากหลาย ได้แก่ Residence Program, Residency, Fellowships, Workshop ซึ่งล้วนหมายความถึงโครงการหรือกิจกรรมลักษณะเดียวกัน คือหมายถึงโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้น โดยมีสถานที่พักรองรับให้ผู้ร่วมโครงการเข้าพักอาศัย ซึ่งอาจเป็นการพำนักในช่วงเวลาระยะสั้นๆ เพียงไม่กี่วันหรือยาวนานเป็นเวลาหลายเดือนก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา แลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้านศิลปะ

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งเน้นศึกษาการจัดทำโครงการพำนักของแชนด์วิชสตูดิโอ เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น เพื่อหาแนวทางและปัจจัยในการจัดทำโครงการ เพื่อนำมาปรับใช้สร้างสถานที่ทำงานศิลปะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะ

²² พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, เข้าถึงเมื่อ 12 มิถุนายน 2557, เข้าถึงได้จาก <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>

ภาพที่ 1 แผนผังความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับการจัดทำโครงการพนักแซนด์วิชสตูดิโอ

แซนด์วิชสตูดิโอ

แซนด์วิชสตูดิโอ (Sandwich Studio) ตั้งอยู่ที่กรุงเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น แต่เดิมเป็นโรงงานทำแซนด์วิชเก่า เริ่มบูรณะตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 โดยศิลปินญี่ปุ่น นาวะ โคเฮ (Nawa Kohei) เพื่อทำเป็นสตูดิโอทำงานศิลปะส่วนตัว มีลักษณะเป็นตึกอาคารสองชั้น ขนาด 521 ตารางเมตรโดยประมาณ

ภาพที่ 2 ตึกอาคารแซนด์วิชสตูดิโอเมื่อมองจากภายนอก

(ภาพถ่ายจากเว็บไซต์, เข้าถึงเมื่อ 17 พ.ค.2557, เข้าถึงได้จาก <http://sandwich-cpca.net>)

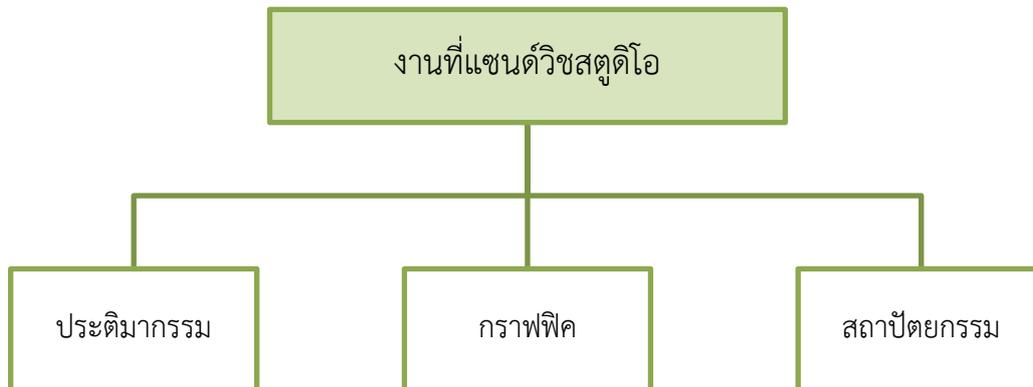
นาวะ โคเฮ (Nawa Kohei) เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับระดับนานาชาติ เกิดปี พ.ศ. 2518 ที่จังหวัดโอซากา (Osaka) ประเทศญี่ปุ่น จบการศึกษาปริญญาเอกด้านประติมากรรมจาก Kyoto University of Art and Design ปัจจุบันเป็นศิลปินและผู้ช่วยศาสตราจารย์สอนศิลปะอยู่ที่มหาวิทยาลัย Kyoto University of Art and Design

นาวะทำงานศิลปะแทบทุกสาขา ผลงานศิลปะที่ทำมีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสาขาทัศนศิลป์ การออกแบบ และงานสถาปัตยกรรม ผลงานศิลปะจึงเป็นลักษณะของการเชื่อมศิลปะหลายแขนงเข้าไว้ด้วยกัน นาวะ เริ่มมีงานแสดงผลงานทั้งแบบเดี่ยวและงานแสดงกลุ่มมาตั้งแต่ราวปี ค.ศ. 2000 เป็นศิลปินญี่ปุ่นที่มีชื่อเสียงและเคยได้รับรางวัลมากมาย เช่น Sakuya Kono Hana Prize(2004), Kyoto Cultural award (2007) เป็นต้น นอกจากนี้ยังเคยได้เข้าร่วมโครงการพำนักศิลปะของประเทศต่างๆมากมาย งานของนาวะถูกซื้อเป็นงานสะสมของพิพิธภัณฑ์หลายแห่งทั้งในประเทศญี่ปุ่นและประเทศอื่นๆ เช่น อเมริกา เยอรมัน ออสเตรเลีย ฮองกง เป็นต้น จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการส่งมอบโอกาสการเรียนรู้ศิลปะไปยังบุคคลที่มีความสนใจ จนจัดเป็นโครงการพำนักที่แซนด์วิชสตูดิโอขึ้นเพื่อให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปะระหว่างกันทั้งผู้มาเยือนและสมาชิกในสตูดิโอ

ปัจจุบันแนวทางการสร้างแหล่งเรียนรู้ด้วยโครงการพำนักของแซนด์วิชสตูดิโอเป็นที่สนใจทั้งในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศ ปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมโครงการพำนักของสตูดิโอแซนด์วิช คิดเฉลี่ยปีละประมาณ 10 คน ซึ่งแต่ละคนจะมาเข้าร่วมในช่วงเวลาและระยะเวลาที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม โดยบุคคลที่สนใจเข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่จะเป็นผู้คนสายศิลปะโดยเฉพาะนักศึกษาศิลปะสาขาต่างๆจากทั่วโลก

ผู้ที่สนใจเข้าร่วมโครงการพำนักเพื่อเรียนรู้กระบวนการทำงานของศิลปินนาวะ โคเฮ สามารถสมัครเข้าร่วมโครงการพำนักแซนด์วิชสตูดิโอได้โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเพศ อายุและประสบการณ์ ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยว่า มนุษย์ทุกเพศทุกวัยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผู้เข้าร่วมโครงการพำนักสามารถเข้าพำนักที่สตูดิโอ และเรียนรู้ขั้นตอนการสร้างงานตามแนวทางของนาวะ โคเฮ ศิลปินเจ้าของสตูดิโอได้ตามสาขางานที่ตนเองสนใจ ซึ่งจะนำไปตามเงื่อนไขและข้อตกลงต่างๆ ที่กำหนดกันไว้

งานของแซนด์วิชสตูดิโอสามารถแบ่งเป็น 3 ฝ่าย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการทำงานหรือช่วยศิลปินทำงานได้

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงสายงานที่ของแชนด์วิชสตูดิโอ

1. ฝ่ายงานประติมากรรม ทำหน้าที่ช่วยศิลปินสร้างชิ้นงานประติมากรรมต่างๆตามแบบที่ศิลปินได้ร่างแบบเอาไว้แล้ว โดยมีผู้เชี่ยวชาญคอยให้ความรู้และคำแนะนำโดยละเอียดแต่ละขั้นตอน ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการพนักได้เรียนรู้ขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบ มีแบบแผน และได้ลงมือปฏิบัติจริง ส่วนใหญ่มักเป็นงานประติมากรรมติดลูกแก้วบนวัตถุที่มีพื้นผิวและรูปทรงแตกต่างกันไป เช่น รองเท้า ปืน รถถัง ไวโอลิน กวาง เขาควาย ตุ๊กตามิกกี้เมาส์ ของเล่น รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น

ภาพที่ 4 Nawa Kohei, PixCell -Toy-Tank #2 (with the contoroller), 2005

(ภาพถ่ายจากเว็บไซต์, เข้าถึงเมื่อ 18 ธ.ค. 2557, เข้าถึงได้จาก http://www.kohei-nawa.net/port/beads_toytank.html)

ภาพที่ 5 Nawa Kohei, PixCell-Toy-Machine, 2009
(ภาพถ่ายจากเว็บไซต์, เข้าถึงเมื่อ 18 ธ.ค. 2557, เข้าถึงได้จาก http://www.kohei-nawa.net/port/beads_toy.html)

ภาพที่ 6 Nawa Kohei, PixCell-Toy-Machine, 2009
(ภาพถ่ายจากเว็บไซต์, เข้าถึงเมื่อ 18 ธ.ค. 2557, เข้าถึงได้จาก http://www.kohei-nawa.net/port/beads_toy.html)

ภาพที่ 7 การปฏิบัติงานจริงของผู้เข้าร่วมโครงการพนักแซนด์วิชสตูดิโอ ในภาพผู้ร่วมโครงการกำลังติดลูกแก้วบนเชือกวาง เป็นขั้นตอนหนึ่งในการสร้างงานประติมากรรมสื่อผสม (ภาพถ่ายจากการสำรวจ, ตุลาคม 2555)

2. ฝ่ายออกแบบกราฟิกทำหน้าที่ช่วยงานศิลปินด้านการออกแบบกราฟิกต่างๆ ซึ่งโดยปกติจะมีทีมงานที่ทำงานในส่วนนี้อยู่แล้ว เมื่อมีผู้ร่วมโครงการพนักที่สนใจสายงานนี้ก็สามารถเข้าร่วมเพื่อศึกษางานได้ตามความเหมาะสม

3. ฝ่ายสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ช่วยงานศิลปินดูแลจัดการทำงานด้านสถาปัตยกรรมหรืองานที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ และการจัดพื้นที่ออกแบบนิทรรศการแสดงผลงานศิลปะ

ภาพที่ 8 ภาพขณะประชุมงานออกแบบสถาปัตยกรรม ที่มีผู้เข้าร่วมโครงการพนักร่วมด้วย และสามารถร่วมแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดในการทำงานกับทีมงานในสตูดิโอได้ (ภาพถ่ายจาก Sandwich studio, ธันวาคม, 2555)

นอกจากงานหลักในสตูดิโอทั้ง 3 ส่วนซึ่งเปลี่ยนเนื้อหาทางงานไปเรื่อยๆไปตามโครงการใหม่ที่เข้ามาในแต่ละช่วงเวลาแล้ว ผู้เข้าร่วมโครงการพำนักแซนด์วิชสตูดิโอยังสามารถเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆนอกเหนือจากงานในสตูดิโอได้ตามโอกาสที่เหมาะสมอีกด้วย เช่น การได้เข้าเยี่ยมชมมหาวิทยาลัย Kyoto University of Art and Design และอาจมีโอกาสดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับนักศึกษาที่ญี่ปุ่น หากตรงกับช่วงเวลาที่ นาวะ โคเฮ ต้องไปทำงานเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัย หรือผู้ร่วมโครงการจะมีโอกาสดำเนินงานเปิดนิทรรศการแสดงผลงาน หากเวลาพำนักตรงกับช่วงเวลาที่ทีมงานแสดงผลงานแสดงผลงานของนาวะ โคเฮ เป็นต้น

ภาพที่ 9 บรรยากาศภายในห้องเรียนวิชาศิลปะสี่ผสมของนักศึกษาปริญญาโทที่ Kyoto University of Art and Design ซึ่งผู้ร่วมโครงการพำนักจะได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาที่ นาวะ โคเฮ เป็นอาจารย์ประจำวิชาเป็นกรณีพิเศษ (ภาพถ่ายจากการสำรวจ, 18 ตุลาคม 2555)

ภาพที่ 10 ภาพภายในสตูดิโอทำงานศิลปะของมหาวิทยาลัย Kyoto University of Art and Design ที่นาวะ โคเฮ อาจารย์ศิลปินกำลังทำงานร่วมกับนักศึกษา ที่ผู้ร่วมโครงการพำนักได้มีโอกาสเข้าไปเยี่ยมชม (ภาพถ่ายจากการสำรวจ, 19 ตุลาคม 2555)

ภาพที่ 11 บรรยากาศนิทรรศการแสดงผลงานศิลปะของนาวะ โคะเฮ จังหวัดโอซาก้า ตัวอย่างนิทรรศการที่ผู้ร่วมโครงการได้เห็นกระบวนการทำงาน และมีโอกาสเดินทางไปร่วมพิธีเปิด (ภาพถ่ายจากการสำรวจ, 25 พฤศจิกายน 2555)

สรุปผลการศึกษา

โครงการพำนักที่แชนด์วิชสตูดิโอ จังหวัดเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ของนาวะ โคะเฮ เป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผสมผสานกับกระบวนการทำงานจริงของศิลปิน โดยปรับให้กิจกรรมต่างๆ ให้แปรผันไปตามแนวทางของตัวศิลปินเพื่อง่ายต่อการจัดการและตัวผู้จัดไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีในการทำงานมากนัก ทำให้กิจกรรมมีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้เหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถพัฒนาต่อได้หลากหลายไม่มีที่สิ้นสุด โครงการพำนักทางศิลปะตามรูปแบบของแชนด์วิชสตูดิโอเป็นกิจกรรมทางการศึกษาศิลปะที่เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายทั้งผู้จัดและผู้เข้าร่วม นอกจากผู้จัดจะได้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของตนเองแล้วยังเป็นการให้โอกาสแก่ผู้ที่ไม่ได้มีประสบการณ์ได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ทศนคติต่างๆ ทางศิลปะ ที่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ เพิ่มคุณค่าในตัวบุคคล เป็นการพัฒนาสถานที่ทำงานของศิลปินไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยและพัฒนาเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามลำดับ

ด้วยเหตุนี้โครงการพำนักเพื่อการศึกษาศิลปะของแชนด์วิชสตูดิโอจึงเป็นรูปแบบโครงการพำนักทางศิลปะอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นแบบอย่าง เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม โดยพิจารณาจากสิ่งใกล้ตัวหรือทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว นำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องพิจารณาเป็นลำดับแรกในการทำโครงการพำนักเพื่อการศึกษาตามแบบของแชนด์วิชสตูดิโอคือ คุณสมบัติในตัวผู้จัดโครงการ ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ และกำลังความสามารถในการจัดทำโครงการพำนักที่ต้องรับรอง หรือจัดหาที่พักให้ผู้ร่วมโครงการที่มาจากต่างถิ่นได้ โดยจัดกิจกรรมที่สามารถทำควบคู่ไปกับการดำเนินขั้นตอนการทำงานของตนเอง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งฝ่ายผู้จัดและผู้เข้าร่วมโครงการ ที่จะได้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เนื่องจากโครงการพำนักเช่นนี้จะมีผู้คนต่างถิ่นเดินทางมาร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายทางศิลปะที่แผ่ขยายออกไปเรื่อยๆ เป็นพลังขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาและวงการศิลปะให้ก้าวหน้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- จินตนา สุจจันนท์. (2554). การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2544). การศึกษาตามอัธยาศัยแนวความคิดและประสบการณ์. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย.
- ณรงค์ โพธิ์พุกขานันท์. (2556). ระเบียบวิธีวิจัย : หลักการและแนวคิด เทคนิคการเขียนรายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ทวีป อภิสทธิ. (2554). การศึกษาตามอัธยาศัย : การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองปลิว ชมชื่น. (2546). การศึกษาตามอัธยาศัย. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, เข้าถึงเมื่อ 12 มิถุนายน 2557, เข้าถึงได้จาก <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>
- วัลย์ภรณ์ สิงห์น้อย. (2556). “ผลของการจัดศิลปะแบบกลุ่มที่มีต่อการพัฒนาเขาวนอารมณ์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่2”. Veridian E-Journal ปีที่ 6, ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม) : 14.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2543). ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่21. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่21. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2544). แนวทางการบริหารและการจัดการ : การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2551). การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. กรุงเทพฯ : แสงดาว.
- Jintana Sudjanant. (2011). Longlife Education and Community development. Bangkok : Odeon Store.
- Chaiyos Imsuwan. (2004). Idea and Experience of Informal Education. Bangkok : Informal Education Promote Center.
- Narong Popruegsanan. (2013). Research Methodology : Theory and Idea of research writing. Bangkok : Expernet.
- Tawee Aphisit. (2011). Informal Education : popular modern education. Bangkok : Chulalongkorn Printing House.
- Thongplew Chomchuen. (2003). Informal Education. Nakornpathom : Silpakorn University.
- Dictionary Royal Institute. (1999). Accessed 12 June 2014, Available from <http://rirs3.royin.go.th/new-search/word-search-all-x.asp>.

Walaiporn Singnoi. (2013). **The Effect of Group Art Activities on the Emotional Quotient Development of the Second Year Preschoolers**. Veridian E-Journal Year6, No.3 (September-December) : 14.

Sumalee Sungsi. (2000). **Lifelong learning Strategies for Thai society in 21century**. Bangkok : National Technology for Education Institute.

Sumalee Sungsi. (2001). **Lifelong learning Strategies for Thai society in 21century Research Report**. Bangkok : National Technology for Education Institute.

Udom Choekiwong. (2001). **Management Method : Informal Education which imitate from National Education Act B.E.2542**. Bangkok : Bannakij.

Udom Choekiwong. (2008). **Informal Education Promoting**. Bangkok : Sangdao.

ภาษาต่างประเทศ

3331. (2014). **3331 Arts Chiyoda**. Accessed 8 January 2013. Available from <http://www.3331.jp>

AIR_J. **Online Database of Artist-in-Residence Programs in Japan**. Accessed 21 September 2014. Available from <http://en.air-j.info/>

Sandwich studio. **Sandwich creative platform for contemporary art**. Accessed 5 January 2013. Available from <http://sandwich-cpca.net/>

Tokyo wonder site Institute of Contemporary Arts and International Cultural Exchange. **Tokyo wonder site**. Accessed 8 January 2013. Available from <http://www.tokyo-ws.org/english/>

Transartist. **Artist in residence**. Accessed 7 June 2014. Available from <http://www.transartists.org/>

oxforddictionaries. **Pedagogues**. accessed 23 June 2014. available from http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american_english/pedagogue